

Pataki Gábor

Az átlényegítő

Balázs János
kiállítása

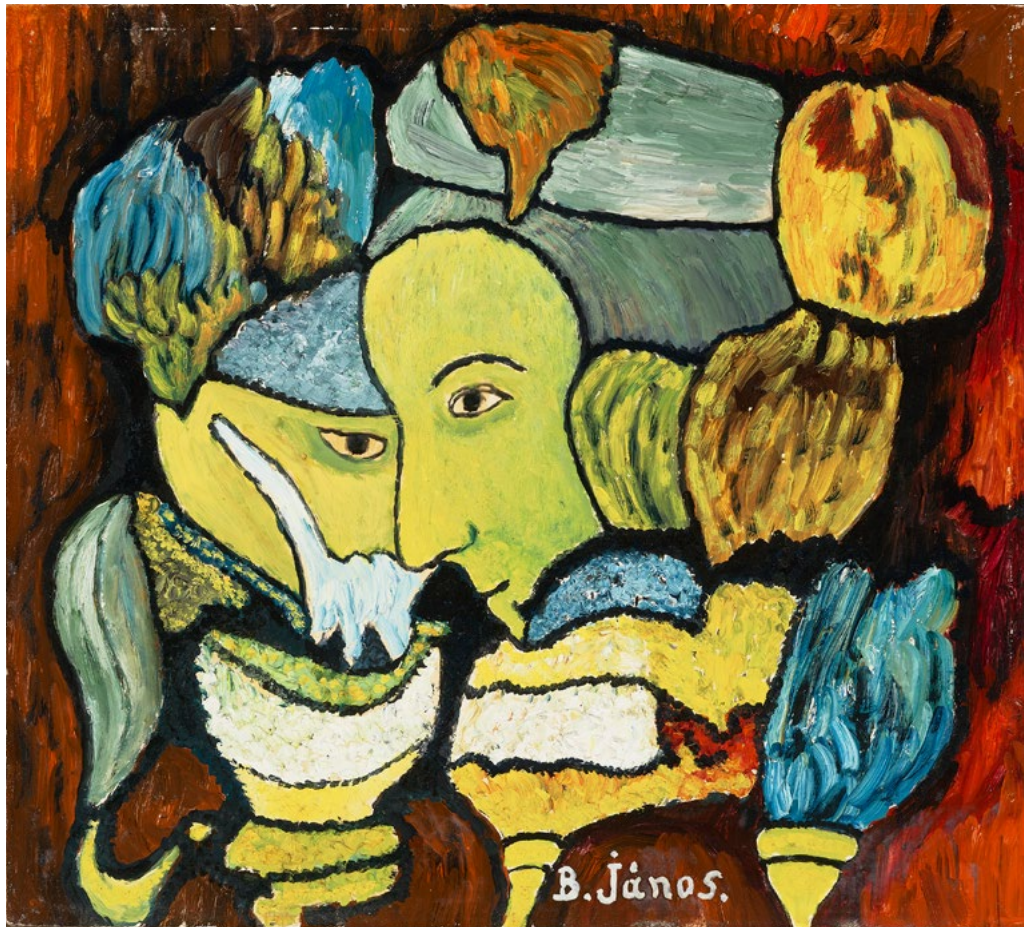
Liszt Intézet, Brüsszel,
2022. II. 1. – III. 8.

Van Hrabalnak egy remek elbeszélése, az *Átlényegítők*. Főhőse a helyi cementgyár porától szürke és jellegtelen faluban élő autodidakta művész, aki élénk, csodálatosan ragyogó színekkel festi tele vásznait. Azt festi, amit lát – közli a látogató értetlenkedő kérdésére. Tehát azt festi, amit belülről, magában lát – vonhatjuk le a következtetést. Valahol Balázs János is az ilyen átlényegítők közé tartozott. Szinte sohasem mozdult ki a salgótarjáni cigánysorról, a szemétből guberált könyvekből szerezte meg nem hétköznapi műveltségét, s környezete hatására nagyon sokáig afféle „Hortobágy poétájaként” élt, csak a káromkodás és a füttyörészés helyett inkább hegedűt reparált és gombákat gyűjtött. Mi-

kor – már túl élete delén – kirobbant belőle képeinek sokasága, minden készen volt benne, tulajdonképpen már nem kellett változnia, gyakorolnia, fejlődnie. Ez a stílári egyneműség lehetne a naiv művészek sajátja is, csak hogy Balázs Jánosnak igazából – az itt is, ott is hiányzó, hivatalos mesterségbeli stúdiókon túl – nem sok köze van Süli Andráshoz, Gajdos Jánoshoz vagy épp Benedek Péterhez. Balázs ugyanis velük és a naivak döntő többségével ellentétben nem megörökít, nem ábrázol, nem krónikása környezetének, mindennapjainak. Ő egy időben és térben szerteágazó, növényi indákkal és kacsokkal, állati csápokkal és mancsokkal, emberi cselekedetekkel és álmokkal összekapcsolódó, majd újra szétszalazódó

BALÁZS János:
Rombolás, 1974, olaj,
vászon, 60×72 cm
Fotó: Kálmán
Maklár Fine Arts
HUNGART © 2022

BALÁZS János:
Rejtett szerelem, 1970
 körül, olaj, vászon,
 31×34 cm
 Fotó: Kálmán
 Maklár Fine Arts
 HUNGART © 2022
 ←

mitikus folyamatnak lesz megörökítője. Mesék, eredetmondák, vágyak és szorongások, fantáziák és történelmi töredékek kavargó darabjai kapcsolódnak egybe rajtuk. Ki tudja, hová tartó, teknősbéka vezette lovasok, a tüzet és a vizet párosító szerelmesek, pokolbéli fajzatok és utópikus istenek, kígyók, kutyák, farkasok és mutánsok, liánok, levélkötegek és óriásvirágok telepednek a képekre, legtöbbször kihasználva minden számba jöhető felületet. Bár az egyes festmények, miközben szinte teljesen kitöltik a síkot, végül is ösztönösen dinamikusra, feszesre húzott kompozíciókba rendeződnek, ám az az érzésünk, hogy folyamatos a motívumok, színek, hangulatok egyik képből a másikba való vándorlása, átúszása. A jelen, korának valósága csak ritkán jelenik meg képeim. Bár a festményeken néha feltűnnek a domboldalra kapaszkodó viskók, sőt az egyikben egy növényfal mögött a cigánysort felváltó lakótelepi tömbházak is, mindez az álmok, látomások közegébe ágyazódik, egy mitikus folyam hullámain utazunk.

S jóllehet nem maradt érintetlen a cigány folklór örökségétől, a népmeséktől, a postás angyaloktól, a kosfejű baráttól, a felhőembertől, univerzuma jóval túlnó a roma közösségen, világában a történelem előtti idők emléke keveredik az utópiával, az egymás mellé búvó párduc és gödölye szelídsége az erőszakkal. Legközelebbi rokonait talán a dél-amerikai mágikus realisták, Garcia Márquez, Miguel Ángel Asturias, Alejo Carpentier sűrű, csodákkal terhes világában kereshetjük, vagy a *Medáliákat* író József Attilánál, ahol füstölgő szemek világítanak a jaspiscsülkű dísznók egén. Jószerivel a képzőművészetben sem lelhetünk analógiákat, talán az egy, szintén autodidakta és szintén magányos Mokry-Mészáros Dezső kivételével. Az ő idegen planétákról származó csodálényei, mikroszkóp alatt nyüzsgő teremtményei, mitikus parasztjai közvetítenek hasonló hangulatot. Csakhogy Mokry mindehhez Párizstól Ceylonig bejárta a fél vilá-

got, Baláznak viszont elég volt hozzá a pécskői bazalt-szikla szemhatára. A mítoszok jöttek el hozzá a putriba lakni, nem ő ment utánuk. Különbség még, hogy míg a századfordulón induló Mokry művészetét a szecesszió, addig Balázsét egy öntudatlan szürrealista hangütés színezte. S a legfontosabb: míg a Mokry-Mészáros-jelenség többé-kevésbé integrálódott a magyar művészettörténetbe, Balázs János integrálása még előttünk áll.

Nem újrafelfedezésről van szó persze. Sőt, vele kapcsolatban majdnem megismétlődött az úgynevezett „őstehetségek” esete, amikor a 30-as évek végén reflektorfénybe került parasztművészeket hirtelen a magyar művészet legnagyobb reménységeként aposztrofálták, majd ugyanolyan hirtelen el is felejtették őket, komoly törést okozva pályájukon. Balázs is egy csapásra lett ismert a 70-es években – rosszul is érezte magát a gyorsan jött népszerűség miatt. A média és a nagyközönség elsősorban a kuriózumot látta benne, de szerencsére művészete ellenálló a divat hullámaival szemben.

Ellenálló és stabil, de épp ezért nem könnyű vele mit kezdeni. Mint említettem, nincs igazán köze a valódi naivokhoz, de a 70-es évek akkor aktuális irányzatai is idegenek tőle. Kiindulópontja volt a roma művészetnek, Péli Tamás és Szentandrassy István munkásságában is kimutatható hatása, de az általa teremtett világ – épp reflektálatlansága, ártatlansága miatt – voltaképp folytathatatlan. Azonban spontaneitása, mesélőkedvének ereje, gáttalansága máig példát jelenthetett számos, stílusosan eltérő módon dolgozó roma művész számára is Omarától Ferkovics Józsefíg.

Ezek a tarjáni kalyibában született művek mindenestre szegletkövek lettek. Ma már nemcsak a magyar, magyarországi, de az egyetemes roma művészetnek is kikerülhetetlen jelzőoszlopaivá váltak. A mostani brüsszeli kiállítás a Horn-gyűjtemény és a Kálmán Maklár Fine Arts közreműködésével valósult meg.